

## Uudistusten ja sekurokration välissä

LUUKKANEN, ARTO (2008). *Projekti Putin – uuden Venäjän historiaa 1996–2008*. 284 s. WSOY, Helsinki.

Arto Luukkanen työskentelee Helsingin yliopiston Renvall-instituutin monitieteisessä aluetutkimuslaitoksessa. Hän on tehnyt arvokkaan työn analysoidessaan Venäjän lähihistoriaa historiallisten kokemusten ja teorioiden valossa.

Uuden Venäjän historian ovat tutkijat jaotelleet kolmeen jaksoon: Venäjän ensimmäiseen tasavaltaan (1990–1993), Venäjän toiseen tasavaltaan (1994–1999) ja vihdoin Vladimir Putinin presidenttikauteen (2000–2008). Luukkanen tarkastelee teoksessaan Putinia edeltänyttä yhteiskunnallista kehitystä ja pureutuu sen jälkeen Putinin kausiin presidenttinä. Lopuksi hän kysyy, minne Venäjä on menossa. Lisäksi lähteitä ja käsitteitä tarkastellaan omassa luvussaan.

Teoksen avaavassa ”Hajoavan Venäjän uhka” -luvussa Luukkanen arvioi Venäjän ja Neuvostoliiton aiempia uudistusprosesseja, Neuvostoliiton hajoamista ja Putinin saamaa perintöä. Kirjoittajan mukaan on tärkeää, että Putinin presidenttikautta arvioitaessa otetaan huomioon Venäjän ja Neuvostoliiton uudistusprosessien aatehistorialliset juuret. Tässä pitkässä keskustelussa pääryhmät ovat olleet Venäjän ”lännettäjät” ja kotimaisten perinteiden vaalijat, tai länsimieliset uudistajat ja suurvaltaa kannattavat ”deržavnikit”. Uudistuspyrkimykset ovat aina kaatuneet joko hallinnon virkavaltaisuuteen tai ne ovat kärsineet tappion kamppaillessaan Venäjän valtion hallinnollisia periaatteita vastaan. Presidentti Boris Jeltsinin piti rakentaa 1990-luvulla Moskova-keskeisyyden kyseenalaistanut monenkeskinen Venäjä. Periaatteet merkitsivät iskua henkilökohtaisten suhteiden varaan rakentunutta patrimonialista Venäjää vastaan ja kritisoivat valtionmuodostuksen vanhoja traditioita.

Seuraavassa luvussa Luukkanen käsittelee muun muassa Putinin ammatinvalintaa, demokratiakokemuksia

ja Putinin valtaan nostanutta myrskyisää vuotta 1999. Kommunismin romahdus oli eräänlainen avainkokemus 1950- ja 1960-luvulla syntyneille johtajille, kuten vuonna 1952 syntyneelle Putinille. Romahduksen kokenut ”illuusioton sukupolvi” ei kaivannut vanhempiensa rakentamaa kommunistista ideologiaa, vaan sille oli tärkeintä palata normaaliin elämään ja romahdusta edeltäneeseen valtion suuruuteen. Pysähtyneisyyden ajanjakso ennen mullistuksia oli turvallista ja ennustettavaa. Kaikki muuttui 1980-luvun lopussa. Saksassa tiedustelu-upseerina palvellut Putin palasi takaisin Pietarin valtionyliopistoon kansainvälisten suhteiden hoitajaksi. Vuonna 1990 hän ryhtyi Pietarin vaalit voittaneen Anatoli Soltšakin avustajaksi.

Venäjän ensimmäisen tasavallan valansiirtoprosessit takasivat Neuvostoliiton aikana aloitettujen uudistusten jatkumisen. Jeltsin rakensi ympärilleen tosiasiallista valtaa käyttävän lähipiirin, ”perheen”. Vuodesta 1996 alkaen Jeltsin sairasteli ja oli poissa viranhoidosta, jolloin tämä perhe kantoi vastuuta. Sen ympärille virinnee poliittisen sovun sotki Norilsk Nickel -yhtiön huutokauppa. Samaan aikaan armeija oireili, poliittinen ilmasto muuttui ja demokratiasta tuli kirosana. Aasian talouskriisi ja sen vaikutukset Venäjän talouteen nakersivat valtiontaloutta; esimerkiksi öljyn hinta tipahti 22 dollarista 12 dollariin barrelilta. Poliittisessa umpikujassa oleva perhe kiinnitti huomionsa Putiniin ja hänet pyydettiin presidenttihalinnon varajohtajaksi. Tärkeiksi henkilöiksi Putinin nousussa on olleen presidentin liberaaleina talousmiehinä tunnetut Anatoli Tšubais ja Aleksei Kudrin.

Putinin ensimmäisestä presidenttikaudesta Luukkanen nostaa esille teemat ”Putin uudistajana – kahden leirin välissä?” , ”Alueet kuriin” ja ”Horodovskin haaste”.

Osuus alkaa Jeltsinin jäähyväissanoilla Putinille hänen poistuessaan virkahuoneestaan 31. joulukuuta 1999: ”... pidä huolta Venäjästä!” Jeltsin painotti, että Putin kykenisi kokoamaan maan poliittiset voimat yhteen ja jatka-



maan uudistuksia. Pian kaikille selvisi, että perheen aika oli ohi.

Putinin hallinnon ytimessä ovat ihmiset, joihin hän luottaa eniten. Näyttääkin siltä, että Venäjän federaation hallituksella ei ole ratkaisevaa roolia Putinin Venäjällä. Luukkasen mukaan ”hallituksen ensisijainen tehtävä näyttää olevan sisäpiirin, turvallisuusneuvoston ja FSB:n ja presidentinhallinnon päätösten toteuttaminen” (s. 77). Hän jatkaa: ”Venäjälle muodostui näin neuvostojärjestelmästä tuttu kaksoisvalta, jossa maata hallitsee muodollisesti hallitus, joka ei kuitenkaan ole tilivelvollinen kenellekään.”

Tärkeimpänä uudistusten instrumenttina näyttää toimivan joulukuussa 1999 perustettu Strategisen Tutkimuksen Keskus. Poliittista vakautta tavoiteltaessa rohkeat uudistushankkeet on haudattu. Hallintokautensa alussa Putin pyrki yhtenäistämään Venäjää jakamalla federaation 89 subjektia seitsemään hallintopiiriin, jotka noudattivat Venäjän sotilaspiirien aluejakoa. Uusien superhallintopiirien seurauksena byrokratia lisääntyi ja presidentti sai seurakseen perustuslain ulkopuolisen ”hallinto-orgaanin”.

Öljy-yhtiö Jukosin pääomistaja Mihail Hodorkovskin kohtalossa puolestaan kiteytyi uuden hallinnon ja kasvavan talouselämän välinen ristiriita. Hodorkovskin pidätyksessä vuonna 2003 oli kyse Venäjän poliittisen järjestelmän tulevaisuudesta: ketä se tottelisi, keneltä se saisi rahoituksensa? Tapausta voidaan pitää käänteenä Venäjän energiapolitiikassa ja oligarkkien asemassa. Pidätyksen jälkeen valtion energijätti Gazprom kasvoi liitettyään Jukosin osia itseensä. Valtio otti myös öljyputkien strategisen hallinnan itselleen. Luukkasen mukaan kaiken takana oli samalla venäläisen liike-elämän kasvu kohti globaalia markkinataloutta.

Putinin toiseen presidenttikautteen uppoutuessaan Luukkanen käsittelee Georgian kysymystä, uusia talousalueita ja Venäjän hiilivetydiplomatiaa. Kausi alkoi ulkoisesta näkökulmasta katsoen loistavissa merkeissä: Putin sai 71,2 prosenttia äänistä ja duuma ja tiedotusvälineet olivat presidentin hallinnon käsissä. Pahin uhka tuli Georgian entisestä neuvostotasavallasta, jossa oli tapahtunut poliittinen muutos. Kun samalla Baltian maat liit-

tyivät Natoon, Venäjän etupiiri alkoi kaventua ja jännitteet Euroopan unionia ja Natoa vastaan kasvoivat. Venäjällä pelättiin dominoefektiä, koska samankaltainen poliittinen muutos oli käynnissä muissakin entisen Neuvostoliiton vaikutusvallan alaisissa maissa. Venäjän sisällä sekurokratia vahvistui ja valtion suhde ortodoksiseen kirkkoon lämpeni. Huolimatta kriittisten uudistajien poistumisesta presidentinhallinnosta reformeja yritettiin toteuttaa. Vuonna 2005 Venäjän hallitus muun muassa suunnitteli 6–10 korkean teknologian alueen perustamista.

Venäjän viimeaikaisen ulkopolitiikan käytännön kulmakiveksi on muodostunut pyrkimys turvata energian siirto Venäjältä eurooppalaisille kuluttajille. Tässä Gazprom on keskeinen väline, joka on ideoinut muun muassa Itämerellä kulkevan, Saksaan kaasua välittävän Nord Stream -putken. Tässä ”hiilivetydiplomatiassa” Suomi on tiukasti Venäjän kainalossa.

Tulevaisuutta pohtivassa luvussa Luukkanen osoittaa, että sekurokratia voitti Jeltsinin aikana rakennetun ”kaaosdemokratian” ja korvasi sen ”lumedemokratialla”. Mihail Gorbatšovin aikana silovikit hallitsivat 4,8 prosenttia korkeimmista poliittisista viroista, kun heillä on nyt jopa 57,3 prosentin osuus. Sekurokratia-tulkinnasta huolimatta Venäjän poliittista järjestelmää voidaan pitää demokraattisena, koska sen poliittinen lainvoimaisuus on peräisin äänestyksestä. Toisaalta kirjoittaja arvelee, että kansan antamat korkeat kannatusluvut voivat vaihtua yhtä nopeasti kuin ne syntyivät.

Kirjoittajan mukaan Putin tulee pääministerinä muodostamaan uusia hallinnollisia rutiineja ja kabinetin sekä duuman asema korostuu. Tämä voisi olla yksi mahdollisuus saavuttaa parlamentaarinen demokratia. Luukkanen päättää teoksen toiveikkaasti: ”Joka tapauksessa, projekti Putin jatkuu elävänä ja hänen käynnistämänsä Venäjän muutosprosessit eivät sammu kahdeksan vuoden jälkeen. Venäjällä on toivoa” (s. 224).

Suosittelen kirjan lukemista Venäjistä kiinnostuneille maantieteilijöille.

RYRÖ MYLLYLÄ  
Maantieteen oppiaineryhmä,  
Joensuun yliopisto